

Pappeja ja pappien poikia keskiajalla

Katoliseen aikaan negatiivisesti suhtautuva protestanttinen historiankirjoitus on nostanut useassa yhteydessä esille keskiaikaisten pappien tavan pitää jalkavaimoja ja saada heidän kanssaan aviottomia lapsia, jotka sitten seurasivat isiään kirkollisessa virassa. Tämä syytös on paradoksaalinen, koska keskiaikaisten pappien piti kirkon lain eli kanonisen oikeuden mukaan elää selibaatissa. Pappissukujen syntyä ei siis ole syytä yhdistää keskiaikaan, vaan kyse on uuden ajan alussa, 1500-luvulla ja erityisesti 1600-luvulla syntyneestä ilmiöstä.

Selibaatin historiaa

Vuonna 1139 Roomassa pidetty yleinen kirkolliskokous, ns. toinen Lateraanikonsiili, määräsi, että ylemmät pappisvihkimykset (subdiakoni, diakoni sekä presbyter) vastaanottaneiden miesten sekä luostarijärjestöihin kuuluneiden mies- ja naispuolisten jäsenten tuli noudattaa sukupuolista pidättäväisyyttä eli selibaattia. Suuri osa heistä varmasti pystyi tähän, mutta kaikille se ei ollut mahdollista tai helppoa.

Keskiaikaiset lähteet kertovat monista haureuden poluille hairahtaneista kirkonmiehistä tai -naisista, ja kirkon johto on joutunut usein puuttumaan papiston haluttomuuteen noudattaa selibaattisääntöksiä. Erityisesti seurakuntapapit eivät aina olleet halukkaita noudattamaan 1100-luvulla keksittyä selibaattisääntöä, koska he olivat siihen asti voineet olla naimisissa ja saada lapsia. Selibaattisäännöt herättivätkin laajaa keskustelua puolesta ja vastaan eri puolilla kristikuntaa läpi keskiajan. Sääntöjä vastustaneet argumentoivat omaa näkemystään sillä, että pyhät kirjoitukset eivät kiellä kirkonmiesten sukupuolista kanssakäymistä. Sääntöjä puolustaneet taas perustelivat kantaansa sillä, että papin ja perheensä roolin yhdistäminen oli hankalaa eivätkä perheelliset papit kyenneet välttämättä keskittymään kunnolla työhönsä – mikä saattoi pahimmillaan vaarantaa seurakuntalaisten sielunautuuden.

Vaikka papisto, mukaan lukien suuri joukko piispoja, ei koskaan täysin hyväksynyt selibaattisääntöä, ylimmät pappisvihkimykset vastaanottaneet miehet taipuivat keskiajan kuluessa ajatukseen, että he eivät enää saaneet mennä naimisiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että he olisivat suostuneet luopumaan suhteista vastakkaiseen sukupuoleen. Käytännössä selibaattisääntö johti siihen, että monilla kirkkoherroilla oli taloudenhoitajia, joiden kanssa heillä saattoi olla runsaslukuinenkin lapsikatra. Tällaiseen tapaan viittaavat myös muutamat suomalaiset asiakirjat.

Turun piispa Hemming (piispana 1338–1366) muistutti huhtikuussa 1350 hiippakuntansa papistoa siitä, että pappien lapset eivät saaneet kirkonkirouksen uhalla asua pappiloissa eivätkä papit saaneet tunnustaa heitä laillisiksi jälkeläisikseen. Piispa Hemminki poikkeaa kuitenkin kirkon yleisestä linjasta sikäli, että hän pehmentää määräystänsä toteamalla, että pappien oli kuitenkin mahdollista pitää lapsiaan pappiloissa, kunhan he saivat siihen piispaallisen luvan eivätkä kouluttaneet tai ruokkineet

lapsia seurakunnan varoista. Piispa Hemmingin määräys ei kuitenkaan poistanut selibaattisäädökseen liittyviä ongelmia Turun hiippakunnasta, sillä piispa Maunu Tavast (piispana 1412–1450) joutui toistamaan edeltäjänsä määräyksen noin 50 vuotta myöhemmin, 1400-luvun alkupuolella. Tämä todistaa siitä, että selibaattimääräyksiä ei koskaan noudatettu täysin Turun hiippakunnassa – niin kuin ei muuallakaan kristikunnassa. Selibaattimääräysten läpimenoa ei myöskään edesauttanut se, että jopa monet piispat laiminlöivät määräyksen noudattamisen. Esimerkiksi tanskalaisen Århusin hiippakunnan piispa Jens Iversen Langella (piispana 1449–1482) oli Vatikaanista äskettäin löytyneen asiakirjan mukaan ainakin yksi poika, nimeltään Petrus.

Aviottomat lapset asiakirjoissa

Koska papit harvoin tunnustivat virallisesti jälkeläisiään, ei pappien pojista ja tyttäristä ole jäänyt juurikaan tietoja keskiaikaisiin lähteisiin. Poikkeuksen muodostaa paavillisen ”katumustuomioistuimen”, penitentiariaatin arkistoaineisto, josta löytyy paljon tietoa pappien aviottomista lapsista. Tiedot perustuvat siihen, että kirkollisten määräysten mukaan pappisuralle ei kelpuutettu kuin laillisesta avioliitosta syntyneitä nuorukaisia. Tästä määräyksestä saattoi kuitenkin saada erivapautuksen (dispensaatio) paavi Gregorius IX:n (paavina 1227–1241) päätöksen nojalla. Gregorius määräsi, että aviottomat lapset saattoivat ryhtyä papiksi, mikäli he olivat muutoin kelpollisia virkaan ja mikäli he anoivat sitä varten dispensaatiota paavilta. Myöhäiskeskiajalla tällaisten dispensaatioiden myöntäminen oli uskottu penitentiariaattiviraston tehtäväksi, ja virasto myönsikin lähes 40000 tällaista asiakirjaa. Anojien joukossa on myös suomalaisia nuorukaisia.

Kaikkiaan 22 Turun hiippakunnan alueelta kotoisin ollutta pappiskandidaattia sai penitentiariaattivirastolta dispensaation aviottomasta syntytaustastaan. Varhaisin dispensaatio on päivätty vuonna 1450 ja ajallisesti viimeisin vuonna 1507. Kolme anojaa ilmoitti vanhemmukseen naimattoman miehen ja naimattoman naisen, mutta muut olivat pappien ja naimattomien naisten jälkeläisiä. Koska penitentiariaatin puoleen kääntyivät ainoastaan ne aviottomat lapset, jotka halusivat pappisuralle, on suomalaisten pappien lapsiluku täytynyt ollut keskiajalla paljon suurempi kuin 19.

Suomalaisanojista siis suurin osa (86%) oli pappien lapsia. Tämä on prosentuaalisesti huomattavasti enemmän kuin muualla, sillä koko penitentiariaattiaineistossa pappi-isien osuus on ainoastaan 58%. Tämän voi tulkita siten, että pappien seksuaalisuhteet olivat yleisempiä Suomessa kuin muualla. Toinen – ja todennäköisempi – selitys erolle on kuitenkin se, että pappien lapsilla oli Suomessa paremmat mahdollisuudet ryhtyä kirkolliselle uralle kuin muilla aviottomilla lapsilla, ja siksi heidän anomustensa osuus on niin korkea.

Suomalaispapiston löyhästä suhtautumisesta selibaattimääräyksiin todistaa entisestään se seikka, että penitentiariaatin puoleen kääntyneiden suomalaisten joukossa oli neljä todennäköistä veljesparia: Kristoffer ja Olof Olofsson, Olof ja Martin Jacobsson, Jacob ja Gregers Amundsson sekä Lars ja Olof Magnusson. Kristofferin ja Olofin vanhemmat olivat naimaton pariskunta, kun taas kolme muuta veljesparia olivat pappien poikia. On selvä, että mikäli papeilla oli useampi lapsi, heillä on täytynyt olla pidempiaikainen suhde lasten äitien kanssa.

Selibaattisääntöjen noudattamatta jättäminen on usein yhdistetty kouluttamattomiin maalaispappeihin, joiden toimintaa kaukana kirkollisen keskuksen eli Turun ulkopuolella ei kukaan valvonut. Tämä ei kuitenkaan ole totuus, sillä Vatikaanin arkistoaineistosta löytyy todisteita siitä, että myös Turun piispan silmien alla työskennellyt tuomiokirkkopapisto syyllistyi selibaattirikkomuksiin. Hyvä esimerkki tällaisesta on penitentiariaatin puoleen vuonna 1475 kääntynyt Pável Byskalle. Pávelin isä oli todennäköisesti kaniikki Nicolaus Byskalle, mies joka oli jopa yrittänyt hakea paavilta lupaa testamentata omaisuuttaan lapsilleen. Paavi ei suostunut Nicolauksen epätavalliseen pyyntöön, mutta Pável päätyi Turun piispan palvelukseen saatuaan dispensaation aviottomasta syntytaustastaan.

Ongelman ratkaisu

Vaikka meillä on tietoja pitkältä ajalta siitä, että papeilla oli taloudenhoitajia ja lapsia, ei se kuitenkaan tarkoita sitä, että suomalaiset papit olisivat järjestäen rikkoneet selibaattilupauksensa. Olemassa olevat lähteet todistavat kuitenkin aukottomasti siitä, että Turun hiippakunnassa oli samanlaisia ongelmia selibaattisääntöjen hyväksymisen kanssa kuin kaikkialla muuallakin kristikunnassa. Tämä ongelma ratkesi kuitenkin itsestään, kun luterilainen reformaatio salli papiston avioitumisen.

Kirsi Salonen